

В.Ю. Бароўка (Віцебск)

ЭСТЭТЫЧНАЯ ІДЭНТЫФІКАЦЫЯ ПАЭТАЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ ХХ СТАГОДДЗЯ: ЗВАРОТ ДА КЛАСІКАЎ СЛАВЯНСКІХ ЛІТАРАТУР

Беларуская паэзія другой паловы ХХ стагоддзя перажывала творчы ўздым. Значны ўнёсак у яе развіццё зрабілі ўрадженцы Віцебшчыны Уладзімір Караткевіч, Янка Сіпакоў, Анатоль Вярцінскі, Генадзь Бураўкін, Рыгор Барадулін. Кожны з іх адчуваў важкасць эстэтычнага вопыту літаратурных папярэднікаў і сучаснікаў, класікаў славянскіх літаратур.

У. Караткевіч – пісьменнік рамантычнага светаўспрымання, яго ўвагу прыцягвалі асобы, жыццё якіх было напоўнена драматычнымі калізіямі. Так, у вершы-роздуме пра парадоксы кахання “Фантазія” Міхаіл Лермантаў прадстае наведвальнікам “Клуба адрынутых”. Беларускі аўтар згадвае факт з біяграфіі Лермантава: *“Геній, каханне, сэрца свабоднае, // Вершы алмазныя з-пад пяра – // Ёсць прамяняла яна на злодзея, // Слаўнага тым, што каштоўнасці краў. // І не рука, што “Міцыры” стварыла, // А пецярня, што рубіны ўзяла, // Песціла рукі адзінай і мілай, // Доўгія косы яе распяла...”* [6, с. 166]. Пасмяротнае прызнанне і любоў, паводле паэта, не могуць замясціць адсутнасць шчасця ў каханні пры жыцці. Асоба Адама Міцкевіча натхняла паэта на ўвасабленне тэмы кахання. Лірычнаму герою верша “Раманс Марылі” ў залітым сонцам парку з выявай лебедзя, што нібыта імкнецца наўздагон людзям, бачыцца адвечная трагічная сітуацыя (*“У мільёнах вясёлкавых слёз // Хлопчык лебедзю шыю сціскае, // Як адвечна няўмольны лёс”* [6, с. 187]) і здаецца, што над ім цень Міцкевіча *“лебядзіную песню вядзе”* [6, с. 187]. У сталым узросце Караткевічам было напісана “Наследаванне Сыракомлю”, якое, сапраўды, утрымлівала наследаванне матывам вядомага верша Уладзіслава Сыракомлі *“Ужо птушкі пяюць усюды...”*, дзе проціпастаўлялася абуджэнне прыроды непарушнасці чалавечага існавання. Канцэпттуальная ідэя Сыракомлі істотна ўдакладнялася Караткевічам праз канкрэтызаваны зварот-параду: *“Ці ўваскрэснеш? Ці жывы ты? // Ці забіты, мой народ? // Каб вясне прабіць дарогу, // Каб калісь вярнуўся рай, // Слова праўды, слова Бога // Мусіш слухаць, родны край <...> Калі мы не ўстанем самі – // Не падыме нас ніхто”* [6, с. 383].

Паэт-эксперыментатар Р. Барадулін быў добрым знаўцам творчасці класікаў славянскіх літаратур. На пачатку творчага шляху ён напісаў верш “Варшава”, дзе згадваліся як характэрныя пазнакі польскай рэчаіснасці любоў палякаў да Міцкевіча (*“У паненкі выстрачана дзявочая сукня // Радком міцкевічаўскім вершаваным”* [2, с. 67].) і рэвалюцыйная песня на словы Крыжаноўскага “Варшавянка”. У вершы-прысвячэнні “Адаму Міцкевічу” эпіграфам сталі пачатковыя радкі з “Пана Тадэвуша”, яны ж і

завяршалі твор. Там Р. Барадулін узгадаў паасобныя моманты біяграфіі паэта: *“Паэты нараджаюцца ў карчме, // Каб іх пасля // Аплаквалі саборы. // Выгнанніку // Не ў спіну вецер дзьме, – // Ён носіць край абражаны // З сабою”* [3, с. 234]. У трактоўцы Р. Барадуліна, вялікія паэты – гонар нацыі і свету. Звяртаючыся да месца пахавання знакамітых асоб Польшчы, Барадулін дэкларуе: *“Маўчы, ўсыпальня каралёў... // Вякі // Прыціхлі // Над геральдыкай нямою. // Спытае нехта: // Быў кароль які, // Калі пісаў паэт: // “Ojczyzno moja...”* [3, с. 234]. Асоба Міцкевіча ўспаміналася і ў вершы “Вяртанне «Пана Тадэвуша»”, дзе беларускі паэт разважаў пра абставіны перакладаў паэмы, што ўславіла любоў да роднай зямлі, паслом ад беларусаў у польскім сейме, а пасля зняволеным Браніславам Тарашкевічам, а таксама вязнем сталінскага ГУЛАГа Пятром Бітэлем.

З глыбокай павагай Р. Барадулін ставіўся да мастацкага вопыту Сяргея Ясеніна, яму імпанавала сэнсавая ёмістасць і яркасць тропай рускага паэта, яго творы ён перакладаў на беларускую мову, ці, па словах паэта, прапаноўваў *“Беларускай мовай гаварыць”* [3, с. 189]. У вершы “Ясенін слухае Чарота” ўзнаўляўся вядомы факт літаратурнага жыцця 1920-х гадоў: *“У «Стоіле Пегаса» Міхась Чарот // Чытае Ясеніну «Босых на вогнішчы» // Ясенін Янку Купалу чуў // І ў перакладзе чытаў надоечы. // Цяпер, // Сонцавейны свой сцішыўшы чуб, // Беларускаю мову // Слухае стоячы”* [2, с. 58]. На думку Барадуліна, валодае чуйнасцю, разумее нават іншамойнага творцу: *“Беларускаю – // Белую, незачэрненаю // Зразумець і не тужыцца Марыенгоф, // Ясенін // Жытнім словам вячэрае. // І ў кожным слове // Свой смутак, свой боль, // Ясенін смяецца ўзрадавана: // – Хоць ён не імага, як мы з табой, // Паэт сапраўдны, // А значыць – брат ён нам. // І хоча Пегас перанасці брод // У рэчцы забытлівай вечнасці* [2, с. 58]. Фінал твора – сэнсава ёмісты: *“На беразе двое – // Гаротны чарот // І клён неапалы, сонцам прасвечаны”* [2, с. 58]. Радкі Аляксандра Пушкіна з верша “На холмах Грузіі...” “Печаль мая светла” паслужылі імпульсам для напісання верша любоўнай лірыкі са светлым сумама як дамінантным настроем: *“Жытло маёй душы // Заселена табою, // Святло маёй тугі // Зацэплена табой. // Святла не патушы, // Бо ўцёмначы абое // Абралі шлях даўгі // З адвечнай варажбой”. Закаханы лірычны герой баіцца сурочыць ішчасце і малітоўна просіць: “Настрою б не ўрачы // Твайго, нібы прыбою, // Каб згода не сплыла, // Як на вадзе кругі. // Світае мне ўначы, // Я высветлен табою. // Не пакідай жытла, // Святло маёй тугі...”* [2, с. 340]. Саркастычнае па танальнасці, таленавітае па мастацкім ўвасабленні думкі шляхам парадзіравання антычных міфалагем і эпизода з твора рускага класіка “Перайманне з М. Някрасава” “Тайга, 1937”, дзе Барадулін звярнуўся да змрочных часоў нядаўняга мінулага: *“Харона адужылі // Сцюжа і стома, // Бо ў царстве Аіда // Ні планаў, ні зім. // – А людзі адкуль? // – Ды з тайгі ўсе, вядома, // Там бацька сячэ, // Я адводжу за ім...”* [3, с. 73].

Арыгінальны літаратурны помнік другой паловы ХХ стагоддзя – цыкл “Веча славянскіх балад” Янкі Сіпакова. Тры балады ў ім прысвечаны класікам славянскіх літаратур Тарасу Шаўчэнку, Хрыста Боцеву і Міхаілу Ламаносаву. Кожная з балад – мастацкае ўзнаўленне цікавага здарэння з характарыстыкай маральных імператываў знакамітасці. Балада “Ноч” грунтаецца на антыноміі дня і ночы. Для маладога Тараса Шаўчэнкі ноч у Летнім садзе, калі ёсць магчымасць вучыцца жывапісу на высокіх узорах мастацтва, – свята свабоды і творчасці: *“Пецярбургская чужая, // Дзякуй табе, ноча, // У прыгоннага Тараса // Ты як дзень святочны”* [7, с. 40]. Сіпакоў мімаходзь нагадаў персанажаў твораў Шаўчэнкі: падманутую Катрусю, сляпога Сцяпан-нявольніка. Для Тараса “дзень пракляты”, але набліжаецца для яго шчасце вызвалення з прыгону: *“Людзі грошы ўжо збіраюць // Для волі ягонай – // Каб Шаўчэнку, каб Тараса // Выкупіць з прыгону”* [7, с. 40]. Вобраз Хрыста Боцева, паэта, публіцыста, рэвалюцыянера, народнага героя Балгарыі, раскрываўся ў баладзе “Валы”. Тут успамінаўся момант, калі дзве сотні змагароў за вызваленне балгарскага народа ад турэцкай няволі высадзіліся на родны бераг: *“Не дачакаўшыся прычалу карабля, // Яны скакалі ў траву здаля, // І падалі, і прагна цалавалі // Сваю зямлю”* [7, с. 46]. Змагары просяць дапамогі ў мясцовых сялян, але сутыкаюцца з абьякавасцю: *“Што! Рэвалюцыя? А мне няма калі, // Каб траціць час...// Араць мне трэба: я ж не так багаты”* [7, с. 46]. Араты не падтрымаў паўстанцаў, Боцеў абураны суайчыннікам: *“Для рэвалюцыі я б ўсё аддаў, што мог, // Паўстанню я б крывёю дапамог, // А ён шкадуе і валовай шыі...”* [7, с. 46]. Хрыста Боцеў *“Павёў юнакаў пешых у Балканы – // Там падалі сябры, там бой грымеў... // Ён рэвалюцыі аддаў усё, што меў, – // Там з куляю ён стрэўся гэтак рана // На Вол-гары...”* [7, с. 46]. Выпадак з жыцця Міхаіла Ламаносава ўзнаўляўся ў “рускай баладзе” “Кукіш”, дзе Сіпакоў удала выкарыстаў кальцавую кампазіцыю пры апаведзе пра падзеі ад імені рускага паэта і вучонага. Ламаносаў трапіў у турму за абразу калег па акадэміі, ён разумее, што прычынай найперш стаў не паднесены ім ворагам кукіш, а паходжанне Ламаносава, сына “чарнасашонца” (*“Навуцы – гора, гора, гора: // Сярод вучоных – сын памора. // Таму не могуць прымірыцца, // Даносы пішуць кожны дзень, // Сварыцца любяць і бажыцца, // Што не вучыўся я нідзе”* [7, с. 75]) і яго патрыятызм. Ламаносаў ганарыцца сваімі настаўнікамі і верыць у родны край: *“Настаўнік першы мой – прырода, // І праца шчырая – другі, // А трэці мой настаўнік будзе // Заўсёды – людзі, людзі, людзі.... Таму я веру, што Неўтонаў // Патрэбна дома нам шукаць, // Што можа і сваіх Платонаў // Расійская зямля раджаць”* [7, с. 75].

Аўтар зборнікаў з маніфэставанымі маральнымі ўстаноўкамі “Чалавечы знак”, “Высокае неба ідэала” ды іншых А. Вярцінскі згадваем класікаў славянскіх літаратур акцэнтаваў свае маральныя імператывы. Так, у вершы “Адлучэнне Талстога ад царквы” размова ішла пра адлучэнне

вялікага пісьменніка ад праваслаўнай царквы “царам свецкім” і “царкамі ад царквы”, а таксама пра маральную падтрымку Талстога людзьмі, што захавалі прыстойнасць і чалавечы гонар, як жыхары Мальцава, што асмеліліся напісаць: “*Леў Мікалаевіч! Вы падзялілі лёс // ўсіх тых, хто ў сваю эпоху // высока званне чалавека нёс // і хто ішоў за праўду на галгофу*” [1, с. 165]. Талстой рэпрэзентуецца адмысловым вернікам, для якога Бог – “*дух ісціны, любві і дабраты*” [1, с. 165]. Тарасам Шаўчэнкам у вершы “На паклон да Кабзара” паэт Вярцінскі захапляецца як чалавекам, што “*столькі нягод, // сцягнеў за народ, за ўвесь людскі род*”, “*не біў паклоны*”, “*не быў пакорны*”, “*праўду казаў і цару і двару...*” [1, с. 289].

Паэт публіцыстычнага складу Г. Бураўкін шэраг вершаў прысвяціў пісьменнікам славянскага свету: “Другары” – балгарскаму паэту і перакладчыку Найдану Вылчаву, дзе Вылчаў атэставаўся як “*Гаспадар гасцінны і дарадчык, // Самы клапатлівы праваднік, // Самы дасканалы перакладчык*” [4, с. 167]; “У Міхайлаўскім” – Аляксандру Пушкіну, які атэстуецца як “*Нястомны грэшнік, // Кучаравы геній, // Насмешнік, // Задзірака // І прарок*” [5, с. 346]; “Шукшынская каліна” – Васілію Шукшыну: “*У цёплай сіні сакалінай, // Чырвоная, нібы ў крыві, // Стаіць шукшынская каліна // Сярод някошанай травы*” [5, с. 204]; “За ўсё плаціў я...” – Аляксандру Твардоўскаму, дзе ў якасці эпіграфа і канцэптуальна-тэматычнай асновы ўзяты радкі “Нет, жизнь меня не обделила”, дзе выказваецца ўдзячнасць лёсу і падкрэсліваецца: “*А што спазнаў і роспач бедаў // І горкі прысмак палыну, // Дык для таго, каб добра ведаў // Жыцця сапраўдную цану*” [5, с. 201].

Зварот да класікаў славянскіх літаратур у творах паэтаў Віцебшчыны акцэнтаваў эстэтычную ідэнтычнасць аўтараў, артыкуляваў іх мастацкія ўстаноўкі. З паэтаў славянскага свету найчасцей яны звярталіся да Адама Міцкевіча, Аляксандра Пушкіна, Тараса Шаўчэнкі. Караткевіч імкнуўся вылучыць філасофскае зерне з момантаў жыцця класікаў; Барадулін узносіў саму ідэю творчасці, нярэдка шляхам наследавання матывам класікаў ды парадзіравання; Сіпакоў актыўна ўжываў алюзіі і рытмічныя стылізацыі; Вярцінскі падкрэсліваў іх маральныя ўстаноўкі, а Бураўкін – дакладнасць ацэнкі жыццёвых з’яў.

Літаратура

1. Вярцінскі, А. Хлопчык глядзіць...: выбр. вершы і паэмы / А. Вярцінскі. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 318 с.
2. Барадулін, Р. Збор твораў: у 5 т. / Р. Барадулін. – Мінск: Маст. літ., 1996–2002. – Т. 1. – 1996. – 382 с.
3. Барадулін, Р. Збор твораў: у 5 т. / Р. Барадулін. – Мінск: Маст. літ., 1996–2002. – Т. 2. – 1998. – 382 с.
4. Бураўкін, Г. Вершы пяці кніг / Г. Бураўкін. – Мінск: Маст. літ., 1976. – 272 с.
5. Бураўкін, Г. Выбранае / Г. Бураўкін. – Мінск: Маст. літ., 1998. – 382 с.
6. Караткевіч, У.С. Збор твораў: у 8 т. Т. 1 / У.С. Караткевіч. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 431 с.
7. Сіпакоў, Я. Веча славянскіх балад / Я. Сіпакоў. – Мінск: Маст. літ., 1988. – 263 с.